

УДК 336.148(477)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ В УКРАЇНІ**Стойка В. О., Стойка С. О., Баланова Т. В.**

Анотація. У статті здійснено аналіз досліджень вчених у сфері державного фінансового контролю. Визначено вплив глобалізації на світову фінансову систему. Встановлено, що для покращення стану фінансової системи України необхідно переглянути ключові напрямки стабілізаційної політики. Зроблено акцент на необхідності підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Ключові слова: фінансова система, державний фінансовий контроль, державне управління, стабілізаційна політика, глобалізація.

Постановка проблеми. На даному етапі розвитку фінансово-кредитна система України будується за європейським взірцем. У зв'язку з цим об'єктивно необхідним постає дослідження основних проблем і перспектив її розвитку з урахуванням європейського вектору. Саме стабільність у фінансовому секторі держави виступає важливою передумовою її економічного розвитку та зростання суспільного добробуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. Дослідженням окремих аспектів розвитку фінансово-кредитної системи ринкового господарства та особливостей здійснення державного фінансового контролю у галузях економіки присвячені праці таких вчених як: І. О. Артем'євої [1], І. Б. Висоцької [2], Ю. А. Виходця [3], Т. О. Голядової [4], О. О. Критенко [6], П. Ю. Курмаєва [7], А. А. Сурдіної [8], Т. О. Чернадчук [10] та інших. Ми погоджуємося з висновками вчених та враховуємо результати їх досліджень, проте сучасні умови розвитку призводять до появи нових проблем у цій сфері, які необхідно продовжувати досліджувати.

Формулювання цілей дослідження. Мета дослідження полягає в аналізі праць вчених-економістів у сфері державного фінансового контролю та розробленні пропозицій і рекомендацій щодо підвищення ефективності державного фінансового контролю.

Виклад основних результатів та їх

обґрунтування. Основним чинником розвитку світової фінансової системи на сучасному етапі є глобалізація. Довгий час вона розглядалась як однорідний процес, який зв'язує економічні простори різних країн в єдиний квазіунітарний простір і веде до становлення однополярного світу. Однак подальші спостереження довели, що подібний погляд на глобалізацію є надто спрощеним. І хоча нині вона перебуває у стані розвитку і не набула чітких рис, її можна охарактеризувати як нелінійний багатовимірний процес зі складною еволюцією, який спричинив формування еkleктичної та часом парадоксальної у своїх проявах економічної реальності [1, с. 21].

Вплив глобалізації на світову фінансову систему виявляється у таких тенденціях: відрив фінансової системи від реальної економіки; підвищення динамізму процесів фінансової діяльності, що проявляється в прискореній появі нових подій та формуванні якісно нових ситуацій; зростання потоку фінансових інновацій; інтенсифікація взаємозв'язків, взаємозалежностей між суб'єктами фінансової діяльності та зростання їхньої вразливості; радикальні зміни в характері фінансової конкуренції, що зумовлює виникнення багатоаспектної, динамічної й агресивної конкуренції; поглиблення нерівномірності розвитку сегментів фінансової системи; поєднання процесів інтеграції та автономізації на різних рівнях системи; універсалізація правил і процедур

фінансової діяльності, повсюдна інформатизація, забезпечення прозорості фінансового простору; зміна ролі та значущості суб'єктів фінансової діяльності; посилення нестабільності системи, що спричиняє підвищення системного ризику і може вилитися у фінансові кризи, здатні негативно впливати на реальну економіку [1, с. 22].

Кожна з цих тенденцій, на думку автора, знаходиться під впливом як національних особливостей, так і міжнародної політико-економічної ситуації. Тому, форми прояву цих тенденцій часто і не завжди узгоджено й передбачувано змінюються. Крім того, усі ці тенденції взаємно пов'язані одна з одною, утворюючи у сукупності динамічний, складний і суперечливий глобальний фінансовий простір. Освоєння його змісту задля вдалої адаптації до змін та задля забезпечення ефективного й гармонічного розвитку світової економіки є нині однією з провідних проблем сучасної економічної науки [1, с. 22].

Висоцька І. Б. у своєму дослідженні відзначає, що основною умовою сталого економічного розвитку України є забезпечення стійкості та стабільності функціонування її фінансової системи. Фінансова система є знаряддям провадження державної політики, спрямованої на забезпечення економічного зростання, покращення добробуту населення країни, шляхом розподілу та перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами та територіями. Міцна і стійка фінансова система сприяє підвищенню економічної активності та добробуту в країні. Разом з тим, фінансова система підпадає під вплив нестабільностей та криз, що можуть призводити до порушення фінансової діяльності та здатні нанести економіці значних збитків у різних галузях. Сьогодні фінансова система виступає одним із основних елементів і невід'ємним атрибутом соціально-економічної формації макrorівня [2, с. 31–32].

Функціонування фінансової системи суспільства відбувається на тлі масштабних трансформацій міжнародних фінансів, які розгортаються здебільшого навколо бюджетно-кредитних проблем багатьох країн в умовах накопичених глобальних макроекономічних і макрофінансових диспропорцій [4, с. 68].

Урядами країн світу розглядаються радикальні заходи з реформування національних фінансових систем, спрямовані на зменшення негативного впливу міжнародного середовища, збереження соціально-економічної динаміки розвитку, забезпечення довгострокової фінансової стабілізації. Проте, масштаби накопичених дисбалансів та високий ризик трансферу здатні істотно погіршувати результативність державного фінансового регулювання. На думку провідних світових експертів, основні ризики для урядів багатьох держав у найближчі роки будуть пов'язані з проблемами рефінансування боргів державного та корпоративного секторів економіки, а також подолання інших проявів кризових явищ [4, с. 68–69].

Саме тому, в сучасних умовах важливо більше уваги приділяти саме розвитку та удосконаленню державного фінансового контролю.

Сурдіна А. А. зазначає, що для надійного захисту інтересів і прав людини необхідно сформувати відповідний механізм, який створював би умови реалізації, засоби захисту цих прав та сприяв подальшому їх здійсненню. Однією з гарантій такого служіння інтересам людини у сфері управління і може бути контроль. Контроль за використанням державних коштів потрібний за будь-якої форми суспільно-політичного устрою. Як свідчать історичні дані, контроль виник ще в глибоку давнину. Під час свого еволюційного розвитку він зазнав великих перетворень: від контролю за допомогою здобутого досвіду, звичаїв, що передавалися з покоління в покоління, до наукового

осмислення процесів і свідомого використання їх на науковій основі в ринкових відносинах [8, с. 218].

Виходець Ю. А. виокремлює такі основні напрями покращення організаційно-правового механізму державного управління сферою державного фінансового контролю:

- розробка дієвих концептуальних засад створення ефективної системи державного фінансового контролю з урахуванням сучасного етапу розвитку України;

- формування єдиного нормативно-правового поля розвитку системи державного фінансового контролю та законодавче закріплення за його суб'єктами конкретних функцій;

- покращення організаційної структури державного фінансового контролю;

- стандартизація та кодифікація державного фінансового контролю;

- розробка нових і адаптація існуючих методик та процедур державного фінансового контролю;

- забезпечення координації функціонування органів внутрішнього та зовнішнього державного фінансового контролю через створення централізованої інформаційної бази;

- підвищення ефективності кадрового забезпечення системи державного фінансового контролю, створення сучасної науково-дослідної та навчально-методичної бази за міжнародними стандартами;

- створення відповідної сучасної інформаційно-комунікаційної інфраструктури;

- покращення матеріально-технічного і фінансового забезпечення функціонування системи державного фінансового контролю [3, с. 142].

На думку автора, необхідно здійснювати заходи держави у визначених напрямках повинні забезпечити створення єдиної системи державного фінансового контролю за умови відповідності ряду вимог щодо діяльності як державних органів, так і всієї

системи. Важливою умовою забезпечення ефективного функціонування органів державного контролю автор вважає спрямованість їх контрольних дій, тобто їх системність, оптимальність і збалансованість. Невиконання хоча б однієї з цих умов має наслідком неефективне функціонування усієї системи державного контролю [3, с. 142].

На думку Турченко Т. та Третяк А., для покращення стану фінансової системи України необхідно переглянути ключові напрями стабілізаційної політики: розвиток страхового механізму пенсійного забезпечення, медичного обслуговування, страхових принципів фінансування для отримання вищої освіти. Це полегшить навантаження та сприятиме удосконаленню функціонування фінансової системи країни. Для зменшення заборгованості Україні слід поновити свій імідж та відновити довіру населення, емітуючи при цьому державні облігації з метою залучення додаткових коштів. Разом з тим у довгостроковій перспективі необхідно створити відповідні механізми, спрямовані на стимулювання розвитку фінансів домогосподарств, оскільки, як свідчить практика зарубіжних країн, домогосподарства посідають провідне місце у формуванні доходної частини бюджетів усіх рівнів [9, с. 256].

Автори вважають, що у сучасних умовах існує об'єктивна потреба у ефективній реалізації програми фінансового оздоровлення держави, розробці стабілізаційних заходів щодо запобігання негативним наслідкам від фінансової кризи, що вимагає прийняття низки відповідних законів, здійснення практичних заходів та розробки науково обґрунтованих критеріїв функціонування фінансової системи держави з метою мінімізації можливих збитків від подальших фінансових криз для вітчизняної економіки. За умови імплементації перерахованих вище рекомендацій сучасна фінансова система України

вийде на траєкторію стабільного економічного розвитку [9, с. 256].

Доцільним, на думку Чернадчук Т. О., вважається узгодження законодавства у сфері державного фінансового контролю, банківського і бюджетного законодавства України в частині спрощення процедури розкриття банківської таємниці щодо отримання інформації, необхідної для якісного виконання функціональних обов'язків контрольними органами, під час проведення контрольних-перевірочних заходів. Посилити відповідальність банків та інших фінансових установ за ненадання або несвоєчасне надання інформації, що становить банківську таємницю, а у випадках спричинення втрат бюджету покладення обов'язку відшкодування вказаних втрат на відповідну банківську чи фінансову установу, а також розробити ряд заходів щодо запобігання зловживанням з боку осіб, що в межах своїх повноважень мають право на отримання інформації, яка становить банківську таємницю [10, с. 97].

Критенко О. О. та Даньшина Ю. В. визначають такі основні недоліки та напрями їх усунення у сфері державного контролю системи державних закупівель в Україні, зокрема:

1. В Україні нині існує надмірно розгалужена та недостатньо дієздатна система органів, які мають контрольні функції, що призводить до їх дублювання, отже, й дублювання завдань та результатів окремих перевірок, що є суттєвою вадою системи контролю державних закупівель. Тобто сама система державного фінансового контролю наразі потребує удосконалення, яке вже здійснюється в межах адміністративної реформи. Проте ця реформа недостатньо підготовлена та науково не обґрунтована й здебільшого не виключає реалізацію мало-ефективного сценарію за методом «спроб і помилок». Вона фрагментарна й спрямована переважно на реорганізацію окремих служб і відомств з метою посилення їх фіс-

кальної, а не контрольної функції. Тому одним із основних напрямів удосконалення державного фінансового контролю є: по-перше, здійснення функціонального обстеження державних контролюючих органів для усунення фактів дублювання їхньої діяльності; по-друге, створення спочатку описової, потім імітаційної моделі інституціональних змін у цій сфері й лише після їх апробації впровадження їх у реальну практику.

У контексті вдосконалення інституційного механізму державного фінансового контролю процедури державних закупівель за бюджетні кошти важливо забезпечити дотримання законодавства у сфері держзакупівель і припинення розтрати бюджетних коштів на всіх рівнях, включаючи підприємства, які мають підтримку з державних або місцевих бюджетів. З цією метою органам, які здійснюють такий контроль, необхідно надати такі функції:

- контролю за дотриманням вимог законодавства на всіх стадіях проведення державних закупівель;

- складання протоколів про адміністративні порушення, пов'язані з порушеннями законодавства у сфері державних закупівель;

- запобігання проявам корупції у сфері закупівель;

- подання відповідних матеріалів до правоохоронних органів;

- розгляду заяв фізичних осіб-підприємців та юридичних осіб про факти порушення законодавства про державні закупівлі.

Все це дасть можливість більш дієво контролювати доцільність і цілеспрямованість витрачання бюджетних коштів.

2. З метою вдосконалення контролю за бюджетними видатками також було б доцільно створити на громадських засадах окремий інститут експертів незалежного й громадського контролю у сфері державних закупівель з наданням йому повноважень

незалежної експертизи законності й цільового використання бюджетних коштів.

3. Важливим напрямом удосконалення державного контролю є також підвищення ступеня відповідальності керівників органів державного контролю перед парламентом та громадськістю, посадових осіб за порушення бюджетної дисципліни та належного відшкодування фінансових втрат внаслідок неправильних управлінських рішень. У цьому контексті слід зазначити, що чинна система санкцій за порушення фінансової дисципліни та бюджетного законодавства недостатньо дієва. Наприклад, широко застосовуються безособові штрафні санкції для державних організацій за нецільове використання бюджетних коштів. Дослідники пропонують у кожному порушенні визначати конкретних посадових осіб, що несуть відповідальність за управлінські рішення, які призвели до втрат фінансових ресурсів [6, с. 77].

Долбнєва Д. В. дійшла висновку, що основними векторами модернізації вітчизняної системи державного фінансового контролю (далі ДФК) на шляху її євроінтеграційних перетворень доцільно визначити такі:

1) становлення та розвиток цілісної незаполітизованої системи органів незалежного публічного аудиту (як на державному, так і на регіональному рівні), враховуючи стандарти та принципи ЄС (законність, об'єктивність, прозорість та гласність, що передбачає щонайменше піврічне звітування перед громадянами про хід державних реформ і результати управління суспільними ресурсами/цінностями), та розробки більш досконалої нормативно-правової бази їх функціонування. У зв'язку з цим у своїй новітній Резолюції від 19 грудня 2014 р. № 69/228 щодо сприяння діяльності вищих органів державного аудиту Генеральна асамблея ООН чітко визначила, що вищі органи аудиту (ВОА) можуть об'єктивно й результативно виконувати свої функції лише в тому разі, якщо вони

незалежні від структур, що перевіряються ними, і захищені від зовнішнього впливу;

2) активне залучення до процедури публічного аудиту інститутів громадянського суспільства – ЗМІ, професійного експертного середовища (у тому числі й міжнародних), громадських організацій, окремих громадян та ін.;

3) проведення обов'язкової гармонізації нормативно-правових актів законодавства України та практики їх застосування, спільних прав і зобов'язань до стандартів (*acquis communautaire*), обов'язкових в ЄС;

4) імплементація Міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) у правове поле та практику діяльності національних органів ДФК;

5) створення ефективної та цілісної системи й процедури контролю *ex ante* (де б він не проводився);

6) удосконалення та погодження фахової термінології, що застосовується в національних нормативних актах з ДФК, з вимогами директивних документів Міжнародної (INTOSAI) та Європейської (EUROSAI) організацій ВОА;

7) подальший розвиток теоретико-методологічних засад цілісності системи ДФК у контексті моделі «публічного аудиту» шляхом визначення її формотворчих елементів і структурних та ієрархічних зв'язків між ними.

На думку авторів, реалізація вище окреслених векторів модернізації ДФК відповідає пріоритетам становлення повноцінної парадигми публічного аудиту як важливого механізму модернізації системи ДФК в Україні та потребує подальших ґрунтовних досліджень і наукових дискусій у цьому напрямі [5, с. 70].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Сучасні реалії розвитку національної фінансово-кредитної системи спричинюють необхідність зосередження уваги на підвищенні ефективності держав-

ного фінансового контролю. На нашу думку, для забезпечення соціальної та економічної ефективності суспільного виробництва, необхідно зосередити увагу державних місцевих органів влади на проблемах максимального виконання державного та місцевих бюджетів; контролю за організацією грошового обігу в країні; ефективного управління державним внутрішнім і зовнішнім боргом, державними

резервами; надання суб'єктам господарювання стратегічних галузей пільг з оподаткування та дотацій і контролю законного використання їх; результативного розпорядження об'єктами державної власності; обігом коштів бюджету та позабюджетних фондів в банках і інших кредитних установах; контролю та встановлення дієвих механізмів покарання за фінансові зловживання.

Список використаної літератури

1. Артем'єва, І. О. Методологічні проблеми дослідження розвитку світової фінансової системи за сучасних умов / І. О. Артем'єва // Науковий вісник Національної академії статистики, обліку та аудиту. – 2015. – № 1. – С. 21–28.
2. Висоцька, І. Б. Проблеми забезпечення стабільності та стійкості фінансової системи України / І. Б. Висоцька // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія економічна. – 2012. – Вип. 2. – С. 30–38.
3. Виходець, Ю. А. Проблеми удосконалення системи державного фінансового контролю в Україні / Ю. А. Виходець // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2013. – № 16. – С. 139–144.
4. Голяядова, Т. О. Проблеми сучасного стану світової фінансової системи та її вплив на фінансово-економічний розвиток України / Т. О. Голяядова // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Юриспруденція. – 2013. – Вип. 5. – С. 68–70.
5. Долбнева, Д. В. Дослідження сутності та необхідності публічного аудиту як вектора модернізації державного управління та фінансового контролю в Україні / Д. В. Долбнева // Technology audit and production reserves. – 2017. – № 1(4). – С. 49–54.
6. Критенко, О. О. Шляхи удосконалення системи державного фінансового контролю за використанням бюджетних коштів / О. О. Критенко, Ю. В. Даньшина // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія : Державне управління. – 2015. – Вип. 242. – С. 74–80.
7. Курмаєв, П. Ю. Підвищення енергоефективності – основа інноваційного розвитку економіки України / П. Ю. Курмаєв, В. О. Стойка, С. О. Стойка // Агросвіт. – 2016. – № 23. – С. 3–7.
8. Сурдіна, А. А. Сутнісно-понятійний підхід до осмислення змісту державного фінансового контролю / А. А. Сурдіна // Вісник Академії митної служби України. Сер. : Державне управління. – 2011. – № 2. – С. 215–221.
9. Турченко, Т. Проблеми сучасної фінансової системи України та пропозиції щодо її ефективного економічного розвитку / Т. Турченко, А. Третяк // Економічний аналіз. – 2012. – Т. 11(1). – С. 255–258.
10. Чернадчук, Т. О. Проблемні питання щодо розкриття банківської таємниці органам державного фінансового контролю / Т. О. Чернадчук // Держава та регіони. Сер. : Право. – 2013. – № 2. – С. 94–98.

Бібліографічний опис для цитування:

Стойка, В. О. Окремі аспекти здійснення державного фінансового контролю в Україні / В. О. Стойка, С. О. Стойка, Т. В. Баланова // Науковий журнал «Економічні горизонти». – 2017. – № 2(3). – С. 60–65.